

‘Ataullah Bayezidof’un Renan’a Reddiyesi’ konulu makalesine de dikkat çekmek gerekmektedir.¹

İslam, bilim ve modernite/modernleşme sorunsalı gibi kadim bir meselenin önemli metinlerini bir araya getiren bu çalışmanın Türkçeye kazandırılması iyi olacaktır. Ancak daha iyisi, konuyla ilgili olarak bugüne kadar oluşmuş bilgi birikimine dayanarak meseleyi kapsamlı ve sistemli bir şekilde ele alan ve tüm metinlerin eksiksiz Türkçe çevirilerini bir arada sunan özgün bir çalışmanın yayınlanması olacaktır.

Bülent Bilmez

İstanbul Bilgi Üniversitesi

T. M. P. Duggan,

ANTALYA: Some Accounts, Notices, References and Reports of the City of Antalya, and its History Published in English during the 19th Century, Together with Some Earlier References to the City, its Name and its History Published in English from the 16th to the 19th century,

Antalya: Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü, 2019, 730 s.,
ISBN 978-605-44-8351-8.

Modern bir Evliya Çelebi olarak gördüğüm Terrance M. P. Duggan, uzun yıllardır gözlemediği ve emek verdiği kentle ilgili önemli bir eser yayımladı: *Antalya*. Bu kentin tarihiyle ilgili 19. yüzyılda İngilizce olarak yayımlanmış ve şehrin 16.-19. yüzyıllar arasındaki yapısına ve tarihine ilişkin İngilizce kaleme alınmış eski anlatımları da içeren dikkat çekici bilgileri, kaynakları ve raporları bizlerle paylaşan Antalya kent tarihi üzerine hazırlanmış kıymetli bir kitap.

Antalya’ya ilk defa bundan 30 yıl önce, 1987 yılı yazında gelmiş, ben de bir yıl sonra yine yazın arkadaşlarla ilk defa gitmiş ve Kaleiçinde kalmıştım. O günleri ayrı bir hasretle her zaman hatırlarım. Daha sonra Duggan, 1989 Şubatında burada bir ay daha kalmak üzere gelmiş, platonun karlarının erimesini temaşa ederken

¹ Ramazan Yıldırım, “İslam-Bilim İlişkileri Bağlamında Ataullah Bayezidof’un Renan’a Reddiyesi”, *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/1 (2017): 75-88.

Kaleiçinde çizimler yapmış. Aslında bu kalış veya bekleyiş 1988-1989 yıllarında Makedonyalı Büyük İskender'in doğum yeri olan ve bugün Kuzey Yunanistan'da yer alan Pella'dan yola çıkarak Büyük İskender'in yaklaşık olarak M.Ö. 334-333 yıllarında kat ettiği yolu adım adım yürüyerek Kahire dışında bulunan Memfis'e varmadan önce verdiği uzun bir mola'ydı. Bu uzun ve yorucu yürüyüşünü bitirdikten sonra pek çok açıdan büyüleyici bulduğu Antalya'ya 1990'da geri dönmüş. Kentte son 28 yılını resim ve çizim yaparak ve kentin tarihi, kalıntıları, insanları ve yetenekli zanaatkarlarıyla ilgili sürekli gözlem yaparak, okuyup yazarak ve düşünerek geçirmiş. Son beş yılda da Akdeniz Üniversitesi bünyesinde yer alan Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsünde (MCRI) öğretim görevlisi olarak yer almaktadır.

1987'de ilk defa gördüğü, 1990'dan itibaren sürekli yaşadığı, kendine özgü pek çok özelliğine nüfuz ettiği, çeşitli yerel ve doğal yönlerini teneffüs ettiği kentlikle ilgili Duggan'ın şu cümlelerini, tarihten günümüze gelinceye kadar mekan ve insan, şehir, doğa, zanaatkarlar ve toplumsal yaşam düzeni üzerinde duranlar, kent üzerinde çeşitli işler yapanlar bir daha okumalı ve düşünmeli:

“Son 30 yıldır kent nüfusunun tecrübe ettiği değişimin boyutu Batı Avrupa'da birkaç yüzyıldır yaşanan türdendir ve gerçekleştiği süre göz önüne alındığında bu değişim devrimsel niteliktedir. Bu şirazesini bozuk sürece rağmen insan hala okuyup, parçaları bir araya getirip eskiyi tekrar hayal edebilir ve hatırlayabilir.

Yapılı çevre açısından bakıldığında yirmi yıl öncesinde görülebilir vaziyette olan Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemi yapılarının çoğu kayboldu, kentin geliştirilmesi adına yıkıldı. Genellikle kalan örneklerin dokuya has nitelikleri restorasyon adı altında yok oldu. Camilerin, hamamların, evlerin dış cephelerinde bulunan sıva ve boya soyuldu. Bu yapılar bugün devşirme taşların kullanıldığı çıplak cepheleri ile ayakta durmakta. Saat kulesinin yanındaki çarşıda, sur duvarlarının hemen ilerisinde eyer ustaları, minderciler, yemeniciler ve çarık yapan ustalar, nalbantlar ve kalaycılar vardı. Ancak bu geleneksel zanaatkarlık uğraşları kent merkezinden büyük oranda silindi ve hızlı modernleşme sürecinde dükkan kiralarındaki artış ve dâhiliden ziyade harici olarak meydana gelen “gelişme” adı altındaki değişiklikler ile yok olup gitti.

O zamanlar dükkân sahipleri dört ayaklı, oturağı samanla örülü, el yapımı, tahta bir sandalye üzerinde boş Işıklar Caddesinde oturup çay içer; laflarlardı. Akşamları Park Otelin önünde faytonlar sıralanıp beklerdi. Son 30 yıldır kentin büyük ölçüde büyümesi dolayısıyla bugün çeşitli göçmen gruplarından insanın ve sayısız turist ile tatilcinin doluştuğu ana caddede gündüzleri turuncu ağaçları ve yasemin

kokusu yayılırdı. 1990 yılında atlar, at arabaları ve üçtekerli motorlar ürünlerinin çoğunu kentteki her hafta kurulan pazarlara getirirlerdi; boyalı kamyonlar karpuz taşırlardı arkalarında. Bu ürünleri getiren atlar, stadyumun etrafını çevreleyen korkuluklara bağlanırdı. Kasalar ve çuvallar dolusu meyve ve sebze kent civarında yer alan bostanlardan toplanıp yetiştiricileri tarafından satılmak üzere pazarda sergilenirdi. Çiçekler vardı pazarda ve balıklar, mantarlar, siyah parlak tüylü keçi postlarının içinde peynirler... Halıların hala dokunduğu Işıklar caddesindeki balkonlarda yün çileleri asılı olurdu.

Bununla birlikte, buranın sakinleri ve kente gelen gezginler için dağlar, körfez ve denizin geniş ufku antikçağda ve ortaçağda tıpkı yüzyıl önce olduğu gibiydi... Bulutların güneş ışınlarını şekillendiren anlık gölgeleri ve körfez boyunca Kemer'e batıya doğru uzanan dağlar ile harikulade bir manzara... Limandaki dalgacıklar üzerinde salınan balıkçı tekneleri, kıyı boyunca gezinen kediler, odun yongalarından yayılan koku, tekne bakımından yayılan boya kokusu, ağların, halatların, tellerin gölgesine karışan muz yaprakları ile meltemde dansçılar misali salınan beyaz pembe boru çiçeklerinin gölgelerinin oluşturduğu desenler ...”

Bu satırlar Tanpınar'ın *Beş Şehir*'indeki İstanbul bölümünden alınmadı. Duggan'ın, yaşadığı ve yaklaşık ömrünün yarısını adadığı kenti hakkında yazdığı önsözünden hemen hemen olduğu gibi aktarıldı. Belli bir zaman önce, Akdeniz Üniversitesi'nin bir etkinliği dolayısıyla Antalya'ya gittiğim zaman tanıştığım ve ilgiyle dinlediğim yazarın bu cümlelerini okurken, şehre ayak bastığı andan itibaren buranın tarihi, mimarisi, günlük yaşayışı, sokakları, insanları ve zanaatkarlarıyla dışardan gelen bir gözlemci gibi değil, yabancı hiç değil, aksine bu kentin çok yakın bir dostu gibi nasıl her şeyiyle haşır neşir olduğunu, bazen de ızdırabını duyduğunu yakından gözlemlediğim anı düşündürdü bana. Bu tavrı, az önceki satırlarında da okuyabiliyoruz. Burada sanırım yaşanılan mekan, ortam ve kentle ilgili, onunla birlikte ve onun için kazanılan “duyuş” belirleyici olan temel etkendir, yoksa kişinin doğuştan getirdiği, içinde büyüdüğü kültürel özellikleri değil. Tanpınar'ın bir ifadesini burada ödünç alırsak, “yeniye karşı beslenen iştiyâk” ile birlikte karışarak şekillenen kışkırtıcı yönelimin, içeriden değil, dışarıdan gelen “gelişme” adına şehre yapılan müdahaleler sonucunda şehrin kaybettiklerini o zaman Duggan'ın duyuşundan hayretler içerisinde dinlemiştim.

Bu çalışma, yaklaşık 400 yıl boyunca, tam tarih vermek gerekirse 15. yüzyılda kentin adının ilk kez matbu bir eserde geçtiği Goeffrey Chaucer'ın *Canterbury Hikâyeleri*'nin 1476 William Caxton baskısından başlayarak 19. yüzyılın sonuna

KİTÂBİYAT

kadar, İngilizce yazılmış Antalya ile ilgili anı, gözlem ve anlatımları içermektedir. Antalya'nın İngilizce kaynaklarda 104 ayrı isimle geçtiğini, ayrıca hangi dönemlerde hangi isimlerle zikredildiğini tespit eden Duggan'ın bu eseri, yazdığı giriş ve sonuna eklediği ayrıntılı indeksiyle seyyahların gözlemlerini içeren bir derlemeden çok daha fazlasını ifade etmektedir. İçinde yer alan çok çeşitli metinlerde, ithalattan-ihracat verilerinden, üretilen emtiadan sağlığa ve yaşanan hastalıklara, Osmanlı döneminde kentin tarihi yapılarının ve kimliğinin nasıl korunmaya çalışıldığına dair bilgiler bulmanın yanı sıra zaman zaman korsanların da saldırılarına maruz kalarak kaybettiklerine dair kesitler de içerebilmektedir. Özetle, çeşitli dönemlerde kentin doğası, pazarları, eğitim kurumları vb. özellikleri ile birlikte bazen civar kentler ve bölgeler hakkında da bilgilere rastlamak mümkündür. Bununla birlikte İngilizce konuşulan dünyada Antalya'nın nasıl algılandığına ve nasıl bir imge oluşturduğuna dair önemli veriler de sunmaktadır. Öyle anlaşılıyor ki Antalya, yer aldığı tarihi olaylar dolayısıyla yüzyıllar boyunca uzak bölgelerdeki insanların imgelerinde ve düşünce dünyalarında eski yapısına ve nüfusuna bakıldığında tahmin edilebileceğinden çok daha önemli etkiler, derin izler bırakmışa benzemektedir.

Seyfi Kenan

Marmara Üniversitesi